

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2013

MILAN PLECHAČ

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Transformace venkovského prostoru z antropologické perspektivy

Milan Plechač, DiS.

Bakalářská práce

2013

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Milan Plechač**
Osobní číslo: **H10159**
Studijní program: **B6703 Sociologie**
Studijní obor: **Sociální antropologie**
Název tématu: **Transformace venkovského prostoru z antropologické
perspektivy**
Zadávající katedra: **Katedra sociálních věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Tématem práce je změna chápání pojmu vesnice a venkovského prostoru v minulosti a dnes a výzkum suburbanizace. V práci se zaměřením na změnu vztahu mezi novousedlíky a starousedlíky. Práce bude podložena literaturou, sběrem dat a terénním výzkumem v suburbii.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Bláha, Inocenc Arnošt. Sociologie. Praha Academia, 1968

Brunt, Lodewijk. Coping with urban Danger. 1992

Eriksen, Thomas Hylland. Sociální a kulturní antropologie. Nakladatelství Portál, s.r.o.

Praha 2008

Giddens, Anthony. Sociologie. Argo, Praha 2002

Pitaš, Jiří. Proměny české vesnice na příkladu obce Němčice. Univerzita Pardubice, 2010

Skalník, Petr. Dolní Roveň: Poločas výzkumu. Univerzita Pardubice, 2004

Skalník, Petr. Sociální antropologie obce Dolní Rovně. Univerzita Pardubice, 2005

Sýkora, Luděk. Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky.

Ústav pro ekopolitiku, Praha 2002

Český statistický úřad

Ministerstvo pro místní rozvoj

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PaedDr. Hana Horáková, Ph.D.

Katedra sociálních věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. dubna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2013

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

PhDr. Tomáš Boukal, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2012

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 11. 3. 2013

Milan Plechač

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucí své bakalářské práce doc. PaedDr. Haně Horákové, Ph.D. za poskytnutí mnoha důležitých rad a postřehů. Rád bych také poděkoval respondentům z obce Srnojedy za jejich ochotu a poskytnuté informace, bez kterých by tato bakalářská práce nemohla vzniknout.

ANOTACE

Bakalářská práce se zabývá problematikou přeměny venkovského prostoru na příkladu obce Srnojedy. Cílem práce je analýza změn spojených s nárůstem počtu obyvatel obce se zaměřením na transformaci sociálních vztahů, životního stylu obyvatel a chápání pojmu vesnice v obecné rovině a na konkrétním případě.

KLÍČOVÁ SLOVA

venkovský prostor, Srnojedy, venkov, transformace, životní styl, sociální vztahy, vesnice, suburbanizace

TITLE

Transformation of the rural space from the anthropological perspective

ANNOTATION

This thesis deals with the problems of transformation of rural space using the example of village Srnojedy. The aim of the work is the analysis of changes coupled with the increase in the population of the village. It focuses on the transformation of social relations, lifestyles of the inhabitants and comprehension of the village concept in general and in this specific case.

KEY WORDS

rural space, Srnojedy, countryside, transformation, lifestyle, social relations, village, suburbanization

Obsah

Úvod.....	9
1. Metodologie terénního výzkumu	11
1.1. Výzkumné metody	12
1.2. Etika výzkumu	12
1.3. Použité pojmy.....	13
2. Výzkumná lokalita.....	15
2.1. Historický vývoj obce Srnojedy.....	15
2.2. Popis obce Srnojedy	16
3. Venkov.....	18
3.1. Definice venkova	18
3.2. „Tradiční“ venkov	20
3.3. Současný venkov.....	21
4. Venkov/Vesnice/Příměstská oblast.....	22
4.1. Vesnice	22
4.2. Suburbanizace	23
5. Co je vesnice.....	25
5.1. Srnojedy – ves x příměstská oblast	25
5.2. Vesnice v obecné rovině	26
6. Starousedlík X novousedlík	28
6.1. Starousedlík.....	28
6.2. Novousedlík	29
7. Sociální vztahy a životní styl obyvatel obce.....	31
7.1. Agrární zahrada versus okrasná zahrada.....	31
7.1.1. Starousedlické zahrady	32
7.1.2. Novousedlické zahrady	33

7.2. Anonymita.....	33
7.3. Doprava.....	35
Závěr	37
Použitá literatura	39
Seznam obrázků.....	43
Seznam příloh	48

Úvod

Venkov a vesnice jsou nedílnou součástí osídlení v Čechách již od minulosti. Venkov zajišťoval produkci potravin pro obyvatelstvo země. Dřívější funkce venkova se však dnes vytrácí a role venkova se mění do nové podoby.

Představa života na venkově je pro každého z nás osobitá. Propojení venkova s literaturou romantismu se do jisté míry promítlo do představ o venkově a jeho idealizaci, která ovlivňuje pohled na venkov až do současnosti. Venkov a idealizované představy o něm byly předmětem tvorby některých autorů, například Karolíny Světlé, Boženy Němcové, Vítězslava Háška a mnohých dalších.

Naproti tomu v odborné literatuře byl venkov dlouho opomíjen. První vědeckou prací vydanou v tehdejší Československu je až sociologická studie Karla Gally z roku 1939 zaměřená na obec Dolní Roveň. V 70. letech 20. století přináší Z. Salzmanna a V. Scheuflera anglicky psanou studii obce Komárov. Větší rozmach výzkumů venkova a vesnice můžeme pozorovat až na konci 80. let a začátku 90. let minulého století. Dle Skalníka je důvodem nezájmu o český venkov nízká politická motivovanost ke kvalifikovanému studiu českého venkova, způsobená neexistencí sociální antropologie a sociologie venkova, oborů nejlépe kvalifikovaných k tomuto studiu (Skalník 2004:7).

V současnosti se výzkumem venkova zabývá velké množství vědních disciplín - od sociální antropologie, sociologie i sociální geografie až po ekonomii, ekologii, architekturu a mnohé další obory.

Jak název této práce Transformace venkovského prostoru z antropologické perspektivy naznačuje, bude se zabývat přeměnou venkova z antropologického pohledu. Cílem práce je analyzovat rozdíly v životním stylu nově přistěhovaných a původních obyvatel obce, zhodnotit mezilidské vztahy těchto dvou skupin a zaměřit se na chápání pojmu vesnice v obecné rovině a na příkladu Srnojedy.

Primárními výzkumnými otázkami jsou: Jak demografický nárůst počtu obyvatel mění sociální vztahy a životní styl obyvatel obce Srnojedy? Jak je chápán pojem vesnice u starousedlíků a nově přistěhovaných?

Hlavní částí této práce je empirický výzkum v obci Srnojedy doplněný o teoretickou část zabývající se venkovem a vesnicí v obecné rovině, suburbanizací a předložením informací spojených s transformací venkova.

Tyto okruhy jsou rozpracovány do jednotlivých kapitol a podkapitol. Úvodní část práce seznámí čtenáře s výzkumnými metodami, etikou výzkumu a výzkumnou lokalitou, obcí Srnojedy od minulosti do současnosti pro získání komplexního pohledu na obec.

Druhou částí práce je teoretické ukotvení tématu transformace vesnice a pojednání o problematické definici venkova a vesnice. Tato část zároveň nabízí typologie venkova a rozebírá dnes již zažitý termín suburbanizace.

Třetí část této práce je analyticky zaměřena na obec Srnojedy a prezentuje výsledky empirického výzkumu. Úvodní pasáž se zabývá konceptem novousedlictví a starousedlictví a problematičností při vymezování těchto pojmů. Dále tato práce analyzuje rozdíly životního stylu nových a starých obyvatel Srnojed na příkladu zahrad, anonymity a dopravy a zkoumá změnu sociálních vztahů důsledkem demografického přírůstku obyvatelstva. Závěrečná část této kapitoly se věnuje pojmu vesnice pohledem nově přistěhovaných a starousedlíků jak v rovině obecné, tak v rovině konkrétního příkladu Srnojed.

V závěrečné části práce shrnuji výsledky výzkumu a zodpovídám výzkumné otázky. V části Přílohy předkládám ukázkové rozhovory s obyvateli obce a fotodokumentaci z obce, která dokresluje současný a dřívější stav obce.

Transformace venkova a vesnic je podle mého názoru téma velmi aktuální. Neustálá migrace obyvatelstva vytváří unikátní lokální společenství s vlastním životem. Domnívám se, že si tato problematika zaslouží větší zájem a širší zkoumání i přes existenci řady vědeckých prací. Přínos této práce spočívá v propojení dat z empirického výzkumu, provedeného v obci Srnojedy, s širšími souvislostmi transformace venkova v 21. století.

1. Metodologie terénního výzkumu

Pro terénní výzkum v obci Srnojedy jsem se rozhodl z několika důvodů. Prvotním a hlavním důvodem byla předchozí zkušenost z terénního výzkumu v městské části Hradce Králové Roudnička, která určitými znaky splňuje náležitosti venkova, a která mi poskytla dobrou výchozí zkušenost. Druhý důvod vychází z mé osobní zkušenosti a prožitků z venkovského prostoru. Ačkoli žiji ve městě, dlouhé roky jsem jezdil na venkov a strávil v něm velké množství času. V poslední době se však česká vesnice začala měnit a již není taková, jakou jsem si ji pamatoval z dětství. Začal jsem se tedy z odborného hlediska zajímat o to, jak se současný český venkov mění důsledkem migrace a jaké důsledky tyto změny přináší venkovskému obyvatelstvu. Spojení venkova, města a stěhování obyvatel tak bylo pro mě zajímavým tématem, kterému jsem se chtěl více věnovat.

Dříve docházelo k migraci lidí z venkova do měst, dnes můžeme sledovat opačný trend, migraci z města na venkov. Tento migrační směr s sebou přináší výrazný nárůst počtu obyvatel ve venkovském prostoru. Lokalit, ve kterých došlo k demografickému nárůstu obyvatel blízko Pardubic, je několik, například obec Němčice, ve které prováděl antropologický výzkum Pitaš (2010), Staré Čívce, Starý Máteřov a mnoho dalších. Pro svůj výzkum jsem si zvolil lokalitu Srnojedy, zejména pro její polohu vhodnou právě pro soustavný výzkum a pro novou výstavbu, ke které v této obci došlo.

Důležitým hlediskem před samotným výzkumem pro mě bylo jeho celkové uchopení. Nechtěl jsem se zabývat jen nově přistěhovanými obyvateli nebo původními obyvateli, ani rozdíly v jejich kultuře a lidových zvycích. Rozhodl jsem se proto, že budu zkoumat obec Srnojedy jako celek, kterým je i podle správního členění. Zároveň pro pochopení některých vzájemných rozdílů jsem se rozhodl „pomyslné“ členění zachovat a poukázat na změny, které venkovský prostor prodělává.

V práci jsem využil především přístup emický, tj. pohled vycházející z představ obyvatel Srnojed. Tento přístup jsem doplnil o přístup etický, založený na mém vlastním zúčastněném pozorování a na studiu odborné literatury.

Při výzkumu jsem primárně využil 12 respondentů (7 starousedlíků a 5 novousedlíků), se kterými byly vedeny opakované rozhovory a další doplňující rozhovory s obyvateli Srnojed. Pro lepší zachování anonymity uvádím pouze přibližnou věkovou strukturu a zobecněné povolání, z důvodu atypičnosti některých povolání respondentů, podle kterých by mohla být ohrožena jejich anonymita.

Věkovou strukturu respondentů lze rozdělit do čtyř kategorií: 15-25 let, 26-40 let, 41-60 let a nad 60 let. Nejčastěji zastoupenými skupinami byli lidé středního věku a důchodci.

Z povolání jsou ve výzkumu zastoupeni zaměstnanci státní sféry, podnikatelé, lékaři, studenti a lidé v důchodu.

1.1. Výzkumné metody

Výzkum k bakalářské práci probíhal od začátku srpna do poloviny listopadu roku 2012. V této době došlo k hlavnímu sběru dat pro sepsání této bakalářské práce. Příležitostné návštěvy obce probíhaly do konce ledna 2013 za účelem doplnění potřebných informací.

Výzkum jsem založil na metodách kvalitativního výzkumu, především na metodách zúčastněného pozorování, které spočívá v přítomnosti výzkumníka v dané skupině, polořizovaných rozhovorech, které se opírají o připravené otázky s možností diskuze a doplněním otázek respondentem i výzkumníkem, a neřizovaných rozhovorech, které nejsou nijak připraveny (Hendl 2012:44).

Kromě výše zmíněných výzkumných metod jsem použil ještě metodu sněhové koule pro lehčí navázání kontaktů v obci. Do obce jsem vcházel již s informátorem a tato metoda nabízela jistou možnost lepšího kontaktu s obyvateli obce. Využití metody sněhové koule mi pomohlo získat část respondentů z řad novousedlíků i starousedlíků. Další respondenti byli oslofováni náhodně dle jejich věku, pohlaví, místa bydliště a vhodnosti pro doplnění a rozšíření výzkumu.

Prvotním plánem bylo kromě použití kvalitativních metod použití i metody kvantitativní – dotazníků. Obával jsem se však nízké návratnosti a zkreslené výpovědní hodnoty dotazníků, proto byly při výzkumu použity jen metody kvalitativní, které dovolují respondentům širší názorovou prezentaci a možnost upřesnění jejich myšlenek a postojů.

1.2. Etika výzkumu

Etika výzkumu je vždy zásadní a s jejími aspekty jsem se potýkal po celou dobu výzkumu. Smojedy jsou reálně existující lokalitou a po celou dobu výzkumu bylo nutné brát na tento fakt zřetel, aby nedošlo k vyvolání konfliktu nebo poškození respondentů. Jak podotýká

Giddens, výsledky výzkumu ovlivňují názory lidí a ti by se mohli některými vyobrazeními cítit dotčeni (Giddens 1999: 524-526).

Důležitým aspektem pro mě bylo zachování anonymity respondentů. Tato anonymita je středobodem etiky výzkumu a ochrany respondentů. Názory respondentů jsou v této práci konfrontovány a komparovány. Únikem informací by mohlo dojít ke spojení respondenta s jistým názorem, a tím následnému ohrožení anonymity.

Z předcházejícího výzkumu vím, že je nutné se s respondenty nejprve dobře seznámit a až později je požádat o možnost nahrávání na diktafon. Tato metoda se mi osvědčila i v tomto případě. Každý respondent byl před použitím diktafonu požádán o svolení s nahráváním. Věřím, že právě díky předchozímu seznámení jsem byl odmítnut s nahráváním jen jednou. V tomto případě jsem využil ručního záznamu a rozhovor mohl v pořádku proběhnout.

I přes navázanou důvěru jsem byl několikrát požádán o neuveřejnění některých částí záznamu. Tyto části byly zpravidla velmi konfliktní nebo dávaly příliš najevo, o jakého respondenta se jedná. Z toho důvodu jsem se rozhodl o uvádění jen nejnútnejších osobních dat respondentů. Pro zajištění ještě většího bezpečí jsem využil citací respondentů s mírnější formou obsahu, avšak vyjadřující tu samou myšlenku nebo názor.

1.3. Použité pojmy

Pro snazší orientaci a lepší pochopení práce zde uvádím pojmy využití v analytické části práce.

Suburbie, příměstská oblast – městská periferie, oblast blízko města, přilehlá k městu. V analytické části označení pro Srnojedy. Termín má základ v odborné literatuře (Perlín: 2010) a byl používán samotnými respondenty pro označení Srnojed jako označení výzkumné lokality.

Venkov, venkovský prostor – prostor mimo městské prostředí, úzce napojený na přírodu, vyznačuje se zemědělstvím a menší hustotou osídlení. Užší vymezení definice je velmi obtížné z rozdílnosti potřeb vědních disciplín. Opírá se o odbornou literaturu (Maříková 1996; Bárta 2006).

Starousedlíci – obyvatelé žijící v obci před rokem 1999 a začátkem nedávných přistěhovaleckých vln, obyvatelé žijící v obci po delší dobu než obyvatelé přistěhovaní během první výstavbové vlny¹.

Novousedlíci, noví obyvatelé – nově přistěhovaní obyvatelé během první výstavbové vlny, lidé přistěhovaní do obce od roku 1999 do současnosti².

¹ Více v kapitole - Starousedlíci

² Více v kapitole - Novousedlíci

2. Výzkumná lokalita

V následujících několika kapitolách se pokusím prezentovat stručnou historii obce Srnojedy a její současný vývoj. Zároveň uvádím popis obce, který by měl posloužit čtenáři pro lepší orientaci v ní.

2.1. Historický vývoj obce Srnojedy

První podložené zmínky o obci můžeme nalézt na začátku 15. století za doby zemana a majitele Srnojed Jana ze Srnojed. Počátky obce se však datují ještě o dvě století dříve, kdy se zde již usazovali první usedlíci.

Další zmínky o obci pocházely až z konce 15. a začátku 16. století, kdy byla obec prodána spolu s Krchlebskou tvrzí a během 40 let dvakrát změnila majitele. Z historického hlediska byl pro obyvatele Srnojed důležitější druhý majitel - město Chrudim. V této době se obyvatelé Srnojed na 45 let stali poddanými města. V roce 1547 však došlo ke stavovským nepokojům, které byly ukončeny Ferdinandem I. Došlo ke konfiskaci majetku, který nemine ani město Chrudim, a tak se Srnojedy staly královským majetkem. O několik let později byly Srnojedy zakoupeny s Krchlebskou tvrzí Janem z Pernštejna, připojeny k pardubickému panství a později spravovány Vilémem z Pernštejna. V roce 1560 byly však kvůli dluhům prodány zpět Ferdinandu I. spolu s celým pardubickým panstvím.

V průběhu dalších sta let se obec moc nezměnila ani do počtu obyvatel, ani do velikosti. Za třicetileté války obec téměř zpusťla. Po válce se navrátilo několik usedlíků a spolu s nově příchozími se začala obec opětovně pomalu rozrůstat.

Důležitým milníkem pro Srnojedy bylo 20. století. Kolem roku 1910 byly Srnojedy zemědělskou obcí, v roce 1964 se však Srnojedy připojily k Pardubicím. Toto spojení přetrvalo až do roku 1993.³

Od roku 1994 jsou Srnojedy samostatnou obcí, samostatným územním celkem s vlastním zastupitelstvem a právem o sobě samostatně rozhodovat. V roce 1998 je obci schválen heraldický znak, který vychází z názvu obce.⁴

³ Zdrojem těchto informací jsou internetové stránky obce Srnojedy. <http://www.srnojedy.cz>

⁴ Viz. Příloha – Seznam obrázků

2.2. Popis obce Srnojedy

Obec Srnojedy se nachází přibližně 2 km od Pardubic směrem na Přelouč na levém břehu řeky Labe. Při vjezdu do obce směrem od Pardubic je výhled na dominantu Pardubicka, Kunětickou horu vzdálenou přibližně 10 kilometrů.

Obcí prochází důležitá silnice spojující Pardubice s obcemi Lány na Důlku a Opočíněk. V obci můžeme také nalézt zastávku lodi Arnošt z Pardubic. Do obce též zajíždí autobus městské hromadné dopravy z Pardubic. Z důvodu samostatnosti obce spadají Srnojedy do II. zóny autobusové obslužnosti, a jízdné je tak dražší než do vzdálenější obce Opočíněk, která je spravována Pardubicemi.⁵ Této skutečnosti si všimli i sami obyvatelé Srnojed, kteří říkají, že *„On to málokdo ví, ale když se podíváte na mapu, tak všechny okolní vesnice spadají pod Pardubice, jsou jejich součástí, jenom Srnojedy nejsou. Jsou samotné. Ono je možné pozorovat tuhle věc i na autobusech. Srnojedy jsou totiž 2. zóna, takže zaplatíte dražší jízdenku než do další obce, která je sice dál, ale spadá pod Pardubice a je tak v zóně 1. Můžeme být vlastně rádi, že sem vůbec autobusy zajíždějí, ale oni sem jezdí, protože potřebují přes nás jezdit do těch dalších obcí, ale nesmíme si domluvit soukromé autobusy, které by sem zajížděly a stavěli, to by nám tuhle městskou linku zrušili“* (Respondent č. 2).

Srnojedy se dělí na 3 části – Nové Srnojedy, Staré Srnojedy a Sídliště. Jednotlivé ulice byly pojmenovány až v roce 1998. Nesou názvy spojené s jejich místním určením, například K Čekárně, Na Hrázi, Ke Hřišti.

Stejně jako je poměrně nové pojmenování ulic, ani rozdělení obce na tři části nemá historický základ a je také relativně nové. *„Srnojedy dřív mívaly jen dvě části - Nový a Starý Srnojedy. Sídliště nechala obec postavit před nějakýma 15 lety, aby nás trošku ucelili, protože uprostřed byla hrozná díra. Taky když se tam podíváte, tak jsou tam samý nový domky, což ani v jedný z těch původních částí nenajdete“* (Respondent č. 4.)

Jak jsem již nastínil, Srnojedy bývaly spíše malou obcí. V roce 1993 žilo v obci 236 obyvatel. O dva roky později to bylo o tři obyvatele méně. Z demografického hlediska byl pro obec klíčový rok 1999, kdy došlo k výstavbě 92 nových domů v prostoru dnešní čtvrti Sídliště. Ty s sebou přinesly důležitý demografický přírůstek. V roce 2010 bylo tedy v obci zaevidováno již 655 obyvatel⁶, což je nárůst o téměř 280%. Porovnáme-li tento nárůst s typologií obcí

⁵ Zdrojem těchto informací jsou internetové stránky Dopravního podniku města Pardubice a.s. <http://www.dpmp.cz/>

⁶ Zdrojem těchto informací jsou stránky Českého statistického úřadu a internetové stránky obce Srnojedy. <http://www.czso.cz> <http://www.srnojedy.cz>

podle počtu obyvatel využívanou Perlínem (2013), zjistíme, že se obec z hranice nejmenší obce přesouvá do kategorie stanovené na 501 – 1000 obyvatel, což je posun o téměř dvě skupiny.

V současné době obec plánuje další projekt pro individuální výstavbu 59 rodinných domů v oblasti Habřina a další soukromé investorské akce v rozsahu 35 rodinných domů⁷. Tato výstavba tak může zapříčinit posun obce v členění do dalších kategorií s vyšším počtem obyvatel.

⁷ <http://www.srnjedy.cz>

3. Venkov

V této části práce se pokusím o teoretické vymezení pojmu venkov za pomoci různých odborných pohledů. Pro tuto práci bude toto vymezení důležité, protože se venkovem a vesnicí nezabývá pouze v rovině teoretické, ale i praktické na příkladu obce Srnojedy.

Podle údajů Českého statistického úřadu žilo na venkově v roce 2008 přes dva a půl milionu obyvatel. To je více jak čtvrtina všech obyvatel žijících v České republice. Považuji toto číslo za nezanedbatelné a domnívám se, že výzkumy spojené s venkovem, vesnicemi a příměstským prostorem jsou důležité pro kvalitní rozvoj a následné fungování těchto lokalit.

3.1. Definice venkova

O tom, co je venkov, má každý určitou představu a je ji schopen nějakým způsobem popsat. Oborů a disciplín, které se snaží o definici venkova, je velké množství. Jsou to například rurální sociologie, sociální geografie, antropologie venkova, sídelní geografie a mnoho dalších. Velký sociologický slovník charakterizuje venkov jako *„obydlený prostor mimo městské lokality ... charakterizovaný orientací na zemědělství a menší hustotu obyvatel, ale i jiným způsobem života většinou propojeným s přírodou...“* (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996: 1380).

Podobnou definici venkova nabízí také rurální sociologie, která venkov chápe jako *„prostor v krajině mimo městskou zástavbu ..., kde dochází k zemědělské výrobě a kde jsou sídelní jednotky vesnické komunity – vesnice“* (Lapka & Gottlieb 2000: 114).

Pro mnoho lokalit mohou být výše uvedené definice ještě platné a aplikovatelné. Představíme-li si venkov, je vždy mimo město a pro většinu lidí je spojen se zemědělstvím. Domnívám se však, že tuto definici nelze uplatnit vždy. Například nedefinuje venkovský prostor ležící poblíž města, kam lidé dojíždějí za prací.

Jiný pohled na venkov nabízí sociální ekolog Blažek, který zdůrazňuje, že venkov je ekosystém, který je utvářen, dotvářen a přetvářen člověkem. Podstatou této definice je kultura. Lidé mají svoji kulturu, která se promítá i do krajiny a tuto skutečnost je nutné zohlednit. *„Venkov je ... označení pro kulturní krajinu“* (Blažek 2004:20).

Definici venkova, která neulpívá pouze na podmínce zemědělství, nýbrž zohledňuje i ekonomické hledisko, můžeme nalézt u ekonomů Barty. Pro něho je venkov *„prostor, ve*

kterém žijí a pracují lidé... je ohraničen městem a... divočinou“ (Bárta, 2006). Stejně jako definice z Velkého sociologického slovníku nevymezuje přesně hranici venkova, ani zde ji nenajdeme. Sám Bárta ještě k venkovu dodává „není místem, kde se lidé žijí jen zemědělstvím... Pokud je „zemědělení“ nahrazeno nějakou jinou činností, nepřestane přeci dané místo být součástí venkova“ (Bárta 2006: 19).

Šírokost této definice dovoluje uchopit venkov po mnoha stránkách. Zemědělství může být nahrazeno jinou činností a zároveň zůstat prostorem „relativně“ venkovským.

Vymezení jednotné definice venkova pro všechny obory je cíl velmi složitý, ba přímo neuskutečnitelný. Nejednotnost těchto definic lze spatřovat v rozmanitosti oborů a jejich kritickém a ohniskovém zaměření, které při výzkumu a sběru dat využívají. Sociální antropologie naproti tomu nabízí pohled komplexní s možností opakovaných výzkumů a chápání venkova a venkovského prostoru jako celku. Důležitost sociální antropologie a jejích výzkumů potvrzuje Skalník, který říká, že „antropologické metody výzkumu ... posouvají sociální výzkum směrem ke sledování autentických, společenských procesů za jejich průběhu“ (Skalník 2004:8). Tím se antropologie snaží o konkrétní zmapování daných problémů v jejich přirozeném prostředí bez větších zásahů výzkumníka.

Široká škála definic obsáhne množství pohledů na samotný venkov. Komplikovanost těchto definic je závislá nejen na rozmanitosti oborů, ale i na samotné typologii venkova. Národní strategický plán venkova na období 2007-2013 dělí venkov do třech částí:

- venkov příměstský - obce v rámci městských aglomerací s rostoucí populací. Tento venkov je zpravidla integrován do ekonomiky.
- venkov mezilehlý – venkov vzdálený od městských center s dobrou infrastrukturou a zaměřením na zemědělství
- venkov odlehlý – s řídkou populací, daleko od měst, s nepříznivými sociálně-ekonomickými charakteristikami a zaměřením na zemědělství.⁸

V tomto dělení Srnojedy jednoznačně spadají do venkova příměstského. Podobnou typologii venkova nabízí Perlín (2008), který dělí venkov do pěti částí.⁹

⁸ Zdrojem těchto informací jsou stránky ministerstva zemědělství České republiky

<http://eagri.cz/public/web/mze/>

⁹ Více v kapitole - Suburbanizace

Stejně jako je možné venkov definovat různými způsoby, tak i množství typologií je značné. V následujících dvou kapitolách se pokusím ukázat dělení venkova méně standardizované – na venkov „tradiční“ a venkov současný.

3.2. „Tradiční“ venkov

Cílem této podkapitoly je pokusit se ukázat, jak vypadal venkov dříve. Jde o úkol nesnadný, protože, sám pojem tradice je pro většinu z nás těžké definovat. Podle Slovníku cizích slov je tradice „*souhrn ustálených zvyklostí, obyčejů, zachovávaných pokoleními, názorů a myšlenek přecházejících z generace na generaci*“ (Klimeš:1981:738).

Pokud se podržíme této definice, je tradice a tradiční spjata s určitými názory, s určitým myšlenkovým proudem. Sociální ekolog Blažek k tomu říká, že „*způsob myšlení... se na mnoha místech ... vyvinul jakožto optimální přístup malého místního společenství vázaného na určité místo.*“ Zároveň dodává, že se nejedná jen o myšlení jedné obce, nýbrž o „*myšlení odpovídající životu v jedné vesnici nebo venkovském regionu*“ (Blažek 2004:13). Podobnou myšlenku můžeme najít i u Lapky a Gottlieba „*Na vesnici přežívají tradiční rurální znalosti a zkušenosti, rodová tradice, často jsou respektovány neformální autority*“ (Lapka & Gottlieb 2000: 114-115).

Co je však pro „tradiční“ venkov ještě typické, kromě myšlení? Většina definic „tradičního“ se opírá o zemědělství, ať se jedná o definici Maříkové (1996), Lapky & Gottlieba (2000) nebo Bárty (2006). Zemědělství je tak vnímáno jako nedílná součást „tradičního“ venkova. Je tomu však i dnes?

Dalším faktorem, na kterém bych rád ukázal „tradiční“ venkov, jsou sociální vztahy. Vzpomeňme na film „Vesničko má středisková“ (Menzel 1985) a Svěrákovo oslovení kolem jdoucí ženy „*Teta, pronajímají se tady někde pokoje?*“. Ač filmově převedeno do žertu, oslovení „teta“ bylo na vesnici běžné, což potvrzuje i sama filmová aktérka „*Ty jsi můj synovec? Že tě neznám ... My už si tak dneska neříkáme*“ (Menzel 1985). Dříve blízké sociální vztahy potvrzují i někteří pamětníci, pro které oslovení „teta“ není jen žertem. „*Ještě když jsem byla dítě, říkala jsem tak všem mamčinyým kamarádkám a ona zase kamarádkám své maminky. Bylo to normální a na tu vesnici to patřilo*“ (Respondent č. 3).

Stejně jako se vyvíjí lidská společnost, transformují se i tradice s ní spojené. To, co dříve bylo tradiční, má dnes již v mnoha směrech jinou podobu. Například velikonoční kraslice, dříve

velmi rozšířená ozdoba a odměna pro koledníka, je dnes převážně nahrazena kraslicemi čokoládovými nakoupenými v supermarketu. Sama podstata tradičního je tak stále zachována, její příprava je však transformována do moderní podoby.

Transformace tradic nemusí mít jen hledisko materiální. Průvody masek typické pro americký Halloween se dnes vžívají i do oslav českých Dušiček, a tím dochází k přejímání svátku jako celku. Kultura obsahuje nespočet příkladů transformovaných tradic.

3.3. Současný venkov

Současný venkov má mnoho tváří a je ovlivňován rozličnými faktory. Nelze proto charakterizovat jeden druh současného venkova, nýbrž je nutné zkoumat větší množství venkovů z emického i etického hlediska a poté se pokusit zodpovědět otázku, co je to současný venkov. Dnes již ve většině případů není možné vidět tradiční starousedlické domky po celé vsi, protože přibývá nových zástaveb. Ty mění určitým způsobem původní ráz obce, což u mnohých vyvolává negativní ohlasy. Blažek upozorňuje na křiklavost nové výstavby, která je mnohdy velmi nápadná, neladí s okolním charakterem původní zástavby a působí jako „pěst na oko“ (Blažek 2004:120).

Určitý posun od „tradičního“ venkova k současnému potvrzuje i antropolog Pitaš: *„život ve venkovských obcích se k městskému způsobu života stále přibližuje... vlivem modernizačních tendencí..., masovému přístupu k informačním zdrojům, stejně jako odklonem od zemědělství“* (Pitaš 2010:30).

„Tradiční“ venkov tak lze opravdu považovat spíše za minulost. Lidé si jsou nuceni hledat pracovní příležitosti ve městě a dochází tak k větší propojenosti venkova a města. Původní vesnická identita je tak narušena globální kulturou, která ji prostupuje (Horáková 2008:114).

4. Venkov/Vesnice/Příměstská oblast

Jak jsem se pokusil ukázat v kapitole Definice venkova, definovat venkov není vůbec jednoduché. Pro většinu lidí je však venkov spojen s vesnicí. Stejně jako Lapka & Gottlieb spojují venkov a vesnici (Lapka & Gottlieb 2000: 114), toto spojení potvrzuje i socioložka Maříková: „*Venkovská obec...vesnice označení pro sídlištní jednotku ve venkovském prostoru*“ (Maříková 2005:39).

4.1. Vesnice

Jak již bylo uvedeno, vesnice je součástí venkova. Jedná se o běžně používaný výraz, ale v právní úpravě jej nenajdeme. Zde je používán výraz obec. Obce se vymezují podle zákona č. 128/2000 sbírky, O obcích (obecních zřízeních). „Obec je základním územním samosprávným společenstvím občanů; tvoří územní celek, který je vymezen hranicí území obce.“

Důležité je uvědomit si, že ani výraz obec, ani vesnice nedovedou přesně definovat daný status jednotky (obce, vesnice). Jedná se pouze o definici, která nám však neposkytuje žádnou bližší informaci, čím pro nás vesnice, obce, příměstské oblasti jsou. Důležitým se naopak stává uvědomění, že „*žádné venkovské sídlo není izolované*“ (Bárta 2006: 19), a tak je na něj také důležité nahlížet. Antropologie tento pohled přináší, protože si uvědomuje proces neustálé kulturní a sociální změny.

Jedinečnost každé obce je možné spatřovat v její historii, současném vzhledu, rozvoji, velikosti, míře udržování tradic a dalších oblastech. Jednou z těchto oblastí je například blízkost města. Podle sociologa Bernarda je nutné rozlišovat, jestli obec leží v aglomeraci města, nebo ne. (Bernard 2006: 742)

Sociolog Müller zachází ještě dál, a dokonce vyčleňuje pro obce v aglomeraci měst speciální typ venkova – příměstský venkov. Zároveň je také označuje jako suburbanizované, protože tato část venkova představuje „*část venkova s městským stylem života v zázemí měst*“ (Müller 2009:14).

Jak se později pokusím ve výzkumu ukázat, tato myšlenka poskytuje pouze jeden úhel pohledu na danou věc, která je ve své podstatě mnohem složitější a nelze ji takto jednoduše definovat a tuto definici obhájit.

4.2. Suburbanizace

Jak ukazují definice venkova, venkov byl a je spjat se zemědělstvím, které je v hospodářství označováno jako primární sektor. Současná doba je však více spjata s terciárním a kvartérním sektorem, tedy službami, vědou a výzkumem (Švarcová 2004:235-238). Současný charakter těchto typů zaměstnání ukazuje, že již není nutné žít a pracovat v centrech měst a že je možné stěhovat se na periferie. Současná doba zároveň dovoluje zachovat různé lidské činnosti díky propojenosti informačních systémů (Šilhánková 2007: 12-14).

Funkčnímu propojení mezi městem a venkovem odpovídá proces suburbanizace. Podle ekonomky Šilhánkové můžeme suburbanizaci definovat jako „*vystěhování obyvatel a „funkcí“ jádrových území měst*“ (Šilhánková 2007:16). Šilhánková také dodává, že typickým znakem suburbie je úzké zachování funkčních vztahů nově osídlených území se sídelními jádry (Šilhánková 2007:20).

Jinou definici suburbanizace přináší sociolog Ouředníček. Podle něho suburbanizace znamená „*přesun obyvatel, jejich aktivit a některých funkcí z jádrového města do zázemí*“ (Ouředníček 2002: 39). V obecné rovině lze tyto definice jistě uplatňovat, ale je třeba dodat, že s obyvateli se stěhují i jejich kulturní hodnoty, jejich osobní zájmy a postoje, jejich potřeby mezilidského kontaktu a další potřeby spjaté s lidským životem.

Tento proces stěhování obyvatel s sebou přináší stagnaci nebo odliv obyvatel z měst do suburbanizačních zón a zároveň přináší určité změny do suburbanizačních zón. Z pozitivních změn to mohou být například nové pracovní příležitosti, zlepšení služeb v obci nebo podílení se na veřejném životě obce (Ouředníček 2002: 50-51). Častěji se však můžeme setkat s jevy negativními, těmi jsou například prudké zvýšení dopravního provozu, změny mezilidských vztahů a sociální segregace (Kolínská 2004).

Ačkoli by někdo mohl namítnout, proč do této pasáže opět zařazuji jednu z definic a dělení suburbanizace, když už jsem se zabýval jejími klady a zápory, má to své opodstatnění. Rád bych na tomto dělení ukázal posun ve vývoji Srnojed.

Perlín (2008) rozděluje venkov do pěti částí – suburbánní zónu, venkov v bohatých zemědělských oblastech, bohaté Sudety, chudé Sudety a vnitřní periferie. Já bych pro tuto práci rád využil pouze jednu část tohoto dělení, a to suburbánní zónu. Perlín se o ní zmiňuje jako o zóně, která je v blízkosti velkých měst, ve které na okrajích vyrůstají nové rodinné domy bez charakteru venkovských domů, ale spíše s charakterem městských vil. K těmto domům ještě dodává, že mají pouze obytnou funkci bez hospodářského objektu.

Dle výsledků výzkumu bylo možné Srnojedy v Perlínově dělení dříve zařadit do části „venkov v bohatých zemědělských oblastech“. Jako obec ležící v Polabí s dostatkem zemědělské půdy schopné uživit větší množství obyvatel.

V současnosti by však Srnojedy spíše spadaly do části „suburbánní zóna“. Přestože nesplňují podmínku výstavby na okraji obce, protože zde došlo k výstavbě v centru obce¹⁰, je tato obec v blízkosti města a výstavba má převážně podobu vil bez větší možnosti hospodářského využití¹¹. „*Chtěli jsme si tu chovat slepice a pár králíků, ale máme to smluvně zakázané, a navíc na takovéhle malé zahrádce by to stejně skoro nešlo*“ (Respondent č. 6).

¹⁰ Více v kapitole – Popis obce Srnojedy

¹¹ Více v kapitole – Příloha – fotografie obce Srnojedy

5. Co je vesnice

V následujících podkapitolách se pokusím ukázat, jak je chápán pojem vesnice v obecné rovině a jak je nahlíženo v této souvislosti na Srnojedy, dříve vesnici, dnes spíše příměstskou oblast¹², očima nově přistěhovaných a starousedlíků.

5.1. Srnojedy – ves x příměstská oblast

Srnojedy, obec blízko Pardubic, poskytují domov necelým sedmi stům obyvatel¹³. Určitými aspekty vykazují podobu jak s vesnicí, tak i příměstskou obcí. Jak však toto dělení vidí sami obyvatelé a jsou pro ně Srnojedy spíše vesnicí, či příměstskou obcí?

Názory, jak chápat Srnojedy, lze rozdělit podle mnou již dříve použitého členění na nově přistěhované a starousedlíky. Toto rozdělení se ukázalo pro tuto otázku jako dobře použitelné. Doba žití v obci a vzpomínky na její dřívější podobu do jisté míry určily, jak sami obyvatelé charakterizují obec.

Pohled starousedlíků lze vystihnout myšlenkou jednoho respondenta, který tvrdí, že Srnojedy jsou „... stále vesnice. Víte, většina Vám řekne, že to vesnice není, a asi bych se s nimi ani nehádala, protože mají vlastně pravdu, ale já si je pamatuju jako vesnici a pro mě vesnici zůstanou. Tenkrát tu všichni chovali a pěstovali, všichni si pomáhali, ale to je prostě 40 roků zpátky, to už dneska není (Respondent č. 13). Jednotnost názoru mezi starousedlíky je téměř překvapující. Podobný názor sdílí snad všichni v obci. „Srnojedy jsou stále vesnice, a dokud tu bude alespoň někdo, kdo bude chovat zvířata a mít pole a pěstovat, tak zůstanou vesnicí pořád. Víte, já bych v satelitu nemohla žít a jako satelit mi Srnojedy nepřipadají, na to je tady stále ještě hodně starých domečků“ (Respondent č. 12). Srnojedy tak i nadále zůstávají pro její původní obyvatele vesnicí i přesto, že si uvědomují její určitou přeměnu. Tak jako představují pro starousedlíky Srnojedy spíše vesnici, pro nově přistěhované je tomu spíše opačně a názor starousedlíků nesdílejí. „Na některé věci mi přijde jako satelit, na některé jako vesnice. Ale spíše bych řekl, že je to satelit... většina (lidí) má hodně společného s městem a díky tomu, že nesmíme pěstovat, tak je to blíž k městu“ (Respondent č. 1). Zde je důležité uvést, že pěstování zeleniny je v novousedlické čtvrti Sídliště povolené, přesto možnost provozu určitých zemědělských činností jistým způsobem určuje směr názoru novousedlíků. „Řeknu

¹² Více v kapitole - Vesnice

¹³ Více v kapitole – Výzkumná lokalita

spíše příměstskou oblast, pardubický satelit. Ono, když to tu ráno uvidíte, tak je tady provoz do 8 hodin jak v Pardubicích a pak je tady do 4 hodin klid, že tu nikoho nepotkáte, to na vesnici nebylo. Sice tu pár lidí ještě pěstuje a chová zvířata, ale kvůli nim říct, že jsou Srnojedy vesnice, mi přijde nadnesené“ (Respondent č. 2).

Dělení Srnojed podle uvedených názorů nově přistěhovaných a starousedlíků se prolíná celou obcí. Pro původní obyvatele jsou Srnojedy ve většině případů vesnice, pro nově přistěhované naopak příměstská oblast.

V následující podkapitole se pokusím ukázat, co pro nově přistěhované a starousedlíky představuje samotný pojem vesnice, a jsou-li viděny rozdíly v tom, co je vesnice jako při určení zařazení Srnojed.

5.2. Vesnice v obecné rovině

Vesnice je místo, které je pro mnoho lidí spojeno s venkovem, zemědělstvím, chovem zvířat, udržováním tradic, spolkovým životem a obecně poklidnou atmosférou. Zůstává však pojem vesnice stále chápán jako místo spojené s touto charakteristikou? Nebo se bude lišit pohled na vesnici mezi nově přistěhovanými a starousedlíky?

Názor starousedlíků na to, co je vesnice, dle mého úsudku kopíruje do určité míry jejich vlastní názory uvedené v předchozí podkapitole¹⁴. Představují-li Srnojedy pro starousedlíky vesnici, lze můj předpoklad o podobnosti názorů, co je vesnice v obecné rovině, potvrdit.

Jestliže bylo možné charakterizovat Srnojedy na základě určité intenzity zemědělství a chovu zvířat, dá se předpokládat, že „*vesnice zůstane vždycky místem, kde se pěstuje a chová“* (Respondent č. 4). Propojení vesnice a zemědělství kromě samotných respondentů potvrzují i někteří autoři¹⁵. Dalším faktorem, který bych rád vyzdvihl, jsou lidové zvyky. Jejich uchovávaní patřilo k tradičnímu životu na vesnici¹⁶. Dnes toto spojení pro většinu starousedlíků přetrvává i přesto, že „*dneska se už zvyky moc neudržují. Dřív táta chodil na pomlázku a sem tam se něco dělalo na Vánoce nebo se slavily čarodky, ale nic velkého. Takhle na podzim se dřív dělaly dožínky, ale ty už taky nikdo nedělá.*“ (Respondent č. 12). Úbytek lidových tradic a jejich míru udržování potvrzují i další starousedlíci. „*Já sama už moc zvyků neudržuju. Dřív sem chodili lidi na pomlázku, ale dneska už ke mně nikdo nechodí,*

¹⁴ Viz. kapitola – Srnojedy ves x příměstská oblast

¹⁵ Více v kapitole – „Tradiční venkov“

¹⁶ Zdrojem jsou internetové stránky <http://www.vesely-kopec.eu>

takže maximálně tak na Vánoce si rozříznu jablíčko nebo si nechám pár šupinek z kapra do peněženky, ale to je tak všechno“ (Respondent č. 4).

Lze tvrdit, že i přes úbytek lidových tradic jsou některé zvyky stále udržovány. Z nejčastějších jsou to například zvyky vánoční, jako je krájení jablíčka, a zvyky velikonoční, jako je pletení pomlázky a barvení vajíček.

Jak jsem ukázal v podkapitole Srnojedy ves x příměstská oblast¹⁷, pro většinu nově přistěhovaných jsou Srnojedy příměstskou zónou a za vesnici je nepovažují. V této pasáži se proto pokusím ukázat, jaké jsou jejich představy o tom, co je vesnice.

Vesnice je *„místo, kde všichni pěstují, chovají zvířata, všude cítíte hnůj a všichni se tam znají“ (Respondent č. 11)*. S podobnou charakteristikou vesnice mezi nově přistěhovanými se můžeme setkat u většiny z nich. Vesnice je pro ně místo, kde *„se pěstuje a chová. Pro mě to je život na poli a neustálá práce. Chodila jsem do školy se spoustou lidí z vesnice a ten jejich život byl jen o práci. Přijeli ze školy a šli na pole nebo dělat něco kolem hospodářství“ (Respondent č. 1)*.

Jak je možné vidět, shoda názoru mezi starousedlíky a nově přistěhovanými nad pojmem vesnice je téměř dokonalá. Domnívám se proto, že emický přístup k problematice uchopení venkova je nezbytný a nutný pro jeho lepší pochopení.

¹⁷ Viz. kapitola – Srnojedy ves x příměstská oblast

6. Starousedlík X novousedlík

Základní rozlišení, kdo je starousedlík a kdo je novousedlík, bylo stručně uvedeno v části Použité pojmy¹⁸. V této pasáži bych se rád ještě k tomuto dělení vrátil, neboť problematika starousedlictví a novousedlictví a pohled obyvatel na sebe sama je důležitým faktorem prolínajícím se celou touto prací a sama stručná definice nemůže obsáhnout názory respondentů k dané problematice. Je důležité uvědomit si, že samo zařazení a rozdělení do skupiny provádí výzkumník, který je ovlivněn svými životními zkušenostmi, názory a postoji, věkem, prostředím, ve kterém žije, a mnohými dalšími. Z těchto důvodů je definice, kdo je starousedlík a kdo nově přistěhovaný, hodnotově zatížená, a proto je třeba zjišťovat, kdo je nově přistěhovaný a kdo starousedlík u samotných respondentů. Názory místních na tuto problematiku jsou různé. „...někdo se tu s námi sžije rychle a hodně brzy ho považujeme za našeho a v tu chvíli už je to pro nás prostě starousedlík, ale někteří se prostě oddělují, nebaví se a jsou tu třeba přes 10-15 let, jsou pro nás stále noví.“ (Respondent č. 8) Analytické rozdělení nově přistěhovaných a starousedlíků tak bylo více méně potvrzeno na základě nejčastějších výpovědí respondentů a jejich vlastních pocitů, kým se cítí v obci Srnojedy být.

6.1. Starousedlík

V pasáži Použité pojmy jsem starousedlíka definoval „jako osobu žijící v obci po delší dobu než obyvatelé přistěhovaní během první vlny výstavby¹⁹.“ Tato definice se může zdát zavádějící z důvodů přistěhování respondentů ve stejném období do starousedlických čtvrtí stejně jako do nové čtvrti Sídliště. Pro příslušnost ke starousedlíkům je brána v úvahu jistá provázanost k místním starousedlíkům a narození nové generace srnojedských obyvatelů, kteří se považují za rodáky. Přesto jsem se rozhodl tuto definici využít, protože se jevila jako nejpřesnější, nejlépe vystihovala názory respondentů v Srnojedech a jevila se jako nejlépe uchopitelná pro tento příklad.

Důležitým faktorem pro starousedlictví se ukázala skutečnost, s čím má člověk spjaté narození a dětství. Většina z nás by asi řekla, že pokud se v obci narodí a žije v ní, lze jej považovat za starousedlíka. Rodáctví je přece víc než určitá doba, po kterou člověk v obci žije. „Jsem rodák, bylo by divné se zde narodit a nepovažovat se za

¹⁸ Více v kapitole – Použité pojmy

¹⁹ Viz. kapitola – Použité pojmy

starousedlíka. “(Respondent č. 4) Já se pokusím tento faktor na základě výsledků výzkumu zpochybnit a poukázat na jeho komplikovanost a nejednoznačnost při jeho výkladu.

S předchozí citací je, dle mého názoru, většina lidí schopna se ztotožnit. Podobný názor na starousedlictví má i jiný respondent. *„Narodil jsem se v Pardubicích, ale žiju tu od mala, takže se považuju za starousedlíka. ... Rodiče se sem nastěhovali během první výstavby, když mi bylo několik měsíců.“ (Respondent č. 10).* Ačkoli je tato citace téměř shodná s předešlou, má zcela jiný význam. Je snad možné považovat někoho, jehož rodiče nejsou starousedlíky, za starousedlíka v tak nízkém věku? To je otázka, která by jistě stála za další rozpracování. Není však cílem této práce, a proto jsem na ní chtěl pouze poukázat na komplikovanost dané definice a její složité uchopení.

Jak jsem uvedl v úvodu této kapitoly, přidržím se pracovní definice starousedlíka uvedené v kapitole Použití pojmy. Její využitelnost i přes komplikaci nastíněnou v předchozí části kapitoly považuji za více než přijatelnou. Její usazení do kontextu toho výzkumu se pokusím ukázat na dvou rozdílných citacích.

„Já nejsem z těch novejš, takže se považuju za starousedlíka. Nejsem tu sice o moc dýl než oni, ale ostatní mě už berou za jejich a já se tak i cítím.... Tím, že jsme se sem nastěhovali sami a nešli jsme s celou tou vlnou, tak na nás koukali jinak. Jich přišlo hrozně moc najednou, ale my byli jen jedna rodina a to byli ostatní hlavně v okolí schopni překousnout a přijali nás za vlastní.“ (Respondent č. 9)

„Stěhovali jsme se sem před 11 lety. Šli jsme s tou první vlnou, která se sem stěhovala... Pro ty, co tu byli před výstavbou, jsme jednoznačně novousedlíci a já se tady zatím jako starousedlík ani necítím, to bych tady musela být mnohem déle.“ (Respondent č. 2)

Z těchto citací je patrné, že hranici, kterou jsem využil pro definování toho, kdo je starousedlík a kdo je nově příchozí, si stanovili sami obyvatelé Srnojed. V další podkapitole nazvané Novousedlík se pokusím tento koncept podložit ještě z pohledu nově příchozích.

6.2. Novousedlík

Stejně jako naprosto přesné usazení definice starousedlík není možné, není toto definování možné ani pro novousedlíka. Pro tento výzkum jsem se rozhodl stanovit hranici pro nově přistěhované rokem 1999. Využití roku, ve kterém došlo k výstavbě domů pro nově příchozí, se může zdát velmi striktní, pro daný výzkum jej však považuji za nezbytný. Jak se pokusím

ukázat v následující části, tento rok byl stanoven na základě počátku výstavby²⁰ a názorů respondentů.

„Už je to 11 let, co jsme tady. Přišli jsme jako jedni z posledních do téhle čtvrtě, ale stále si tu připadáme jako noví a ono se není čemu divit, vždyť proti těm, co tu žijí celý život, jsme tu chvíli.“ (Respondent č. 1)

Tento názor je jen jedním z mnohých. Podobnost těchto názorů je mezi obyvateli čtvrti Sídliště značná a celkově by se dala shrnout asi takto: *„Bydlíme v Srnojedech 11 roků. Nastěhovali jsme se při první vlně výstavby.... Za 10 let, co budete někde bydlet, Vás nikdo za starousedlíka považovat nebude, pro starousedlíky jsme pořád jen „naplavenina“, a dokud nepřijdou noví přistěhovaní, tak se to asi hned tak nezmění.“ (Respondent č. 11).* Dělení na nově přistěhované a starousedlíky má tak základ v samotném chápání obyvatel obce a prostupuje celou obcí.

²⁰ Více v kapitole – Popis obce Srnojedy

7. Sociální vztahy a životní styl obyvatel obce

Jak jsem se pokusil nastínit v předchozí kapitole, je možné chápat určité rozdíly v nahlížení na to, kdo je novousedlík a kdo starousedlík. Nejedná se však jen o rozdíly spojené s dobou pobytu v obci. V této kapitole se pokusím podrobněji zaměřit na jejich vzájemné sociální vztahy a změnu životního stylu obyvatel obce. Tyto změny představím na několika příkladech, jakými jsou například rozdíly ve využívání zahrad, tedy hospodářská versus okrasná zahrada, nárůst anonymity, využitelnost hromadné a soukromé dopravy a některé další aspekty.

Sociolog Petrusek o životním stylu říká, že není věcí svobodného rozhodnutí, nýbrž nezbytnou volbou, jak sebe sama prezentovat (Petrusek 2007). Jak se tento jev sebeprezentace projevuje v Srnojedech, ukazují v následujících podkapitolách.

7.1. Agrární zahrada versus okrasná zahrada

Hospodářská zahrada byla do značné míry typická pro většinu českých vesnic ještě na začátku druhé poloviny 20. století. Vypěstování vlastních produktů za účelem spotřeby a dalšího uskladnění na venkov patřilo, ale patří na něj i dnes? Jak Pitaš zmiňuje, důvod „*proč je bydlení v rodinném domě pro tolik lidí ideálem pro život ... jedním z nejdůležitějších aspektů je vlastní pozemek u domu – zahrada*“ (Pitaš 2010:66).

Musíme si však uvědomit, že stejně tak, jak se vyvíjí celá společnost, dochází k vývoji i na venkově. „Agrární kultura“ upadá a je možné ji nacházet stále méně. Souhlasím se Skalníkem, který na příkladu obce Dolní Roveň tvrdí, že „*zemědělský profil obce je stále více mýtem než skutečností*“ (Skalník 2004:41). Ubývání hospodářských zahrad lze také připsat přílivu městských obyvatel. Lidé si s sebou přinášejí určitý druh „městské“ kultury, a tím jen rychleji pomáhají k přeměně venkova.

Vymezit typy zahrady v Srnojedech je velmi komplikované. Celkově můžeme rozdělit tyto zahrady na zahrady hospodářské a zahrady okrasné. Obtížnost tohoto vymezení vyplývá z jejich využívání, které není ani zcela okrasné, ani zcela hospodářské. Velké množství okrasných zahrad má v sobě prvky hospodářské, ať už se jedná o pěstování rajčat, paprik či jen obyčejných bylinek pro vlastní spotřebu, podobné je to u hospodářských zahrad. Proto i přes drobné zahrádkářské „přestupky“ dělím zahrady podle jejich hlavního využití. Dělení na tyto dva typy zahrad lze v Srnojedech velmi dobře uplatnit. Okrasné zahrady můžeme

v mnohem větší míře nalézt u nově přistěhovaných, zatímco užitkové zahrady se stále ještě více drží u domů starousedlíků.

7.1.1. Starousedlické zahrady

V této podkapitole se pokusím více zaměřit na zahrady u obydlí starousedlíků. Jak jsem uvedl v předchozí kapitole, považuji je spíše za užitkové, ale jsem si téměř jist, že oni by s mým názorem nesouhlasili. Považovali by je spíše za okrasně užitkové či už zcela okrasné, protože hospodářská zahrada, jakou si někteří pamatují z dětství, již téměř u nikoho neexistuje. „*Už toho moc nemáme. Dřív jsme měli prase a spoustu králiků a slepic, k tomu velký pole, ale dneska je pole zatravněný, máme jen pár slepic a pár králiků spíš pro radost než na nějaké to velké chování a pěstujeme si tu jen tu mrkev, celer, petržel a pár rajčat, paprik a okurek, nic velkého, rozhodně toho pamatuju mnohem víc*“ (Respondent č. 4).

Na základě vlastního pozorování je zřejmé, že užitkovost starousedlických zahrad je stále poměrně vysoce zachována. Ovočné stromy stále zabírají velkou část zahrad a o kurníky a králíkárný není také nouze a je možné je vidět alespoň z části naplněné. Ve větší míře je však zachováváno pěstování. Zeleninovou zahrádku má snad každá starousedlická rodina. Jejich rozsah již není sice velký, přesto zůstává zachován. „*Stále ještě si pěstujeme to základní, mrkev, petržel, takový ty věci do polívky, už nic velkého, není na to věk a záda bolí. Máme to prostě jen tak pro radost, a aby šel člověk na vzduch, aspoň to zalejt a zkontrolovat.*“ (Respondent č. 8) Zmenšování zahrádek však není jediným jevem, který je možné v Srnojedech spatřovat.

Rozšíření okrasné zahrady začíná u většiny domů převládat nebo již zcela vystrnadilo užitkovost zahrádky do pozadí. „*Vím, že tady před domem to nevypadá. Chtěli jsme to mít vpředu hezký, ale za domem tam máme stále zahrádku a slepice a králíky. Pěstujeme si tu ještě rajčata, papriky, mrkev, prostě taková ta klasická zelenina, ale už toho není tolik jako dřív. Dřív tu naši měli obrovské pole, musela jsem tady sbírat brambory a bylo kolem toho spousta práce a výsledek nejistý*“ (Respondent č. 12). Shoda respondentů nad úbytkem hospodářských zahrad je jednoznačná. Jednoznačné využití zahrad pro pěstování se tak stává minulostí a začínají se častěji objevovat zahrady okrasné či smíšené.

7.1.2. Novousedlické zahrady

Tak jako je pro většinu starousedlíků typické pěstovat alespoň nějakou zeleninu, pro většinu domů nově přistěhovaných je typická okrasná zahrada. V případě obce Srnojedy je tento rozdíl ještě zvládně zakázem chovu v oblasti nové zástavby ve čtvrti Sídliště. „*Chov zvířat v téhle čtvrti je zakázaný pro všechny. Bylo to ve smlouvě, kterou jsme podepisovali při koupi domu.*“ (Respondent č. 1) Pokud však vynecháme chov zvířat a budeme se soustředit jen na možnost pěstování užitkových plodin na zahradě, dojdeme k zajímavému zjištění. „*Máme sice okrasnou zahrádku, ale stejně tu pěstujeme alespoň rajčata, papriky... Máme tu taky pár ovocných stromů... Podívejte se po okolí, pěstují všichni, nesmíme jen chovat zvířata, to je zakázané.*“ (Respondent č. 11) Pěstování alespoň malého množství zeleniny potvrzuje většina respondentů, přesto převaha stromků, spadajících typově do okrasné zahrady, je u nově přistěhovaných značná. „*Já už nic nepěstuju. V dětství na vesnici toho bylo dost a teď jsem ráda za ty okrasné stromky. To jen ostrháte a máte od toho pokoj. Roste to pomalu a nemusíte to chodit zalévat, jako když máte na zahradě něco nasázeného. Není z toho sice žádný velký užitek, ale před ten dům to stačí.*“ (Respondent č. 2)

Co však vede nově přistěhované k tomu, že pěstují zeleninu, když by mohli pěstovat jen okrasné stromky? Nejčastěji zmiňovaným důvodem je odreagování a čerstvost vypěstovaných potravin. „*Já to (pěstování) sice moc nemusím, ale naši to mají hlavně jako relax a pak je z toho aspoň nějaký užitek. Já to sice musím občas pomoci zalejt nebo okopat, ale to se nedá nic dělat... Na jaře máme vlastní ředkvičky a to se s těma kupovanejma nedá srovnávat a to nemluví ani o rajčatech a okurkách, je to prostě úplně jiný než když si to koupíš.*“ (Respondent č. 10)

Rozdíly mezi zahradami starousedlíků a novousedlíků jsou patrné, přesto shoda na jejich určitých prvcích dává najevo, že by časem mohlo dojít k jejich určitému sjednocení, dle mého názoru na typ zahrady okrasně užitkové, využitelné na okrasu s prvky zemědělské produkce.

7.2. Anonymita

Jedním z nejdůležitějších faktorů, na kterém bych rád ukázal změnu sociálních vztahů v důsledku přílivu nových obyvatel, je anonymita. Propojenost sociálních vztahů na venkově byla vždy značná, je tomu však tak i dnes?

V minulosti žili lidé na venkově ve společné komunitě. Rodinné oslovení nepříbuzných členů rodiny bylo běžné a na vesnici patřilo. Příliv nových obyvatel však napomohl určité změně. *„Byla doba, kdy jsme se znali všichni. Z těch novějších neznám nikoho. Já si mnohem radši popovídám s 60 letou babičkou, kterou znám už nějakou dobu, než s těma novějma.“* (Respondent č. 12) Tento názor není ojedinělým. Z mého pozorování lze tvrdit, že prochází celou obcí, ať se jedná o novousedlíka či starousedlíka. *„S některými lidmi se známe, ale většina z nich jsou „novousedlíci“ stejně jako my. Víte, dřív jsme si hodně pomáhali, dokonce ti starousedlíci „hospodáři“²¹ nám říkali „šmoulové“²², protože jsme vždycky přišli z práce, převlékli se a mladí, staří, muži, ženy, prostě všichni jsme vzali kolečka, lopaty a šli jsme si to tady opravovat, ale dneska už to není takové, jaké to bývalo.“* (Respondent č. 1). Tento názor potvrzuje i Bernard, který dochází k závěru, že *„vztahy, které přistěhovalci na vesnici navazovali, byly obvykle založeny na sdílené každodennosti spíše než na silné vzájemné sympatii“* (Bernard 2006:17). Je důležité uvědomit si, že se mluví o období přibližně deseti let. Co je však důvodem pro tento rozpad? Lze říci, že některé z těchto důvodů jsou změna ekonomické situace v zemi i samostatně mezi jednotlivými obyvateli obce, ještě větší globální propojení a vyčleňování se ze skupiny za účelem posílení svého postavení a mnoho dalších jevů prostupujících společností. Sami nově přistěhovaní obyvatelé Srnojed potvrzují, že *„lidé se tu mění i v téhle nové části... dřív jsme tu byli jedna sociální třída, ale to už dneska taky tolik není... vídali jsme se tu venku při práci, ale dneska večer přijede většina lidí z práce a nic už kolem domu nedělají“* (Respondent č. 1).

Jak jsem zmínil výše, dle mého pozorování se tento nárůst anonymity prolíná celou obcí. Nejedná se pouze o anonymitu, spojenou s poznáváním a navázáním kontaktu s ostatními lidmi. Prostoupení anonymity obcí lze hledat i v obyčejných stránkách života, jako je například vykládka věcí z automobilu. *„Znám tady v okolí skoro všechny, ale už to není jako dřív. Dřív jsem se postavila k plotu a povídala jsem si s nima, když třeba vyndávali nákup z auta, nebo jsme se sešli na kus řeči, ale tomu už je dneska konec. Dneska ten nákup každý vezme a co nejrychleji s ním jde do baráku, aby ho nikdo neviděl.... To prostě nebejvalo.“* (Respondent č. 3)

Anonymita a životní styl mají leccos společného. Jednou z oblastí, kde je možné velmi dobře pozorovat tyto rozdíly v životě novousedlíků a starousedlíků v Srnojedech, je doprava, která je další podkapitolou této práce.

²¹ Termín používaný pro starousedlíky, ti kteří pěstují. Pojem používaný nově přistěhovanými.

²² Termín používaný starousedlíky pro nově příchodí.

7.3. Doprava

Doprava je nedílnou součástí našich životů. Podle statistických údajů ministerstva vnitra bylo k červenci 2012 v České republice zaregistrováno 7,5 milionu vozidel²³, což je na 10,5 milionu obyvatel²⁴ považováno za poměrně vysoké číslo. Porovnáme-li tento údaj s rokem 2010, kdy bylo v ČR přibližně 7 200 000 vozidel²⁵, jedná se o nárůst o necelých 300 tisíc za dva roky. Pokud někdo žije na venkově, stává se využitelnost osobní či hromadné dopravy jediným možným způsobem, jak se dostat do města, za prací, zábavou či koníčky. V případě příměstské oblasti se však může doprava stát noční můrou a ztrátou času.

Jak potvrzují výsledky výzkumu i sami obyvatelé Srnojed, chápání důležitosti automobilové dopravy v protikladu městské dopravy vytváří jeden z rozdílů mezi nově přistěhovanými a starousedlíky. Využitelnost dopravy v nové zástavbě je možné charakterizovat tímto výrokem. *„Bez auta tady nejde existovat. Jezdíme do Pardubic za prací, děti vozíme do školy, na kroužky a ty autobusy nám prostě nestačí, jezdí toho málo... Nechápu, jak někomu můžou stačit autobusy“* (Respondent č. 11). Tento názor však není sdílen mezi starousedlíky. Zde převládá názor, že autobusová doprava je dostatečná, a auto tak není v takovém rozsahu jako u novousedlíků potřeba. *„Autobusy jezdí dobře a každou chvíli. Bohatě to stačí. Vezměte si, že ráno jedete do práce a večer z práce a auto by Vám tam stejně někde stálo, to je zbytečné. Navíc ten autobus vyjde levněji a časově to je skoro na stejno, je tam rozdíl pár minut“* (Respondent č. 4). Rozdílnost v důležitosti automobilů je možné vidět i při běžném průjezdu obcí. Zatímco u starousedlických domů nestojí většinou žádné auto nebo jedno, u domů nově přistěhovaných jsou to zpravidla auta dvě a v některých případech tři. Využitelnost osobních automobilů, městské hromadné dopravy a počet aut nejsou jedinými faktory, na kterých se promítá rozdíl v životním stylu. Kromě výše zmíněných faktorů je možné v Srnojedech pozorovat ještě jeden fenomén spojený s dopravou, a to vyliďňování čtvrtě Sídliště. Ze zúčastněného pozorování a na základě výsledků výzkumu lze tvrdit, že v dopoledních hodinách je téměř nemožné zastihnout někoho z novousedlíků. Tento názor potvrzují i sami obyvatelé Srnojed. *„Ráno ty nový naskáčou do aut a všichni zmizí, vrátí se až večer. Za celý den tam na nikoho nenarazíte. Dřív tu projelo pár aut a dneska je to tu jak na dálnici... Mezi půl osmou a osmou, když vezou děti do školy a jedou do práce, je tu silnice k nepřežití, to tu dřív nebyvalo, všichni jezdili autobusem a taky to šlo“* (Respondent č. 3).

²³ Zdrojem informací jsou internetové stránky ministerstva vnitra <http://www.mvcr.cz>

²⁴ Zdrojem informací jsou internetové stránky Českého statistického úřadu <http://www.czso.cz>

²⁵ Zdrojem informací jsou internetové stránky Autoklubu České republiky <http://www.autoklub.cz>

Domnívám se, že sám fenomén dopravy v příměstské oblasti by vystačil na celou bakalářskou práci. Pro tuto práci je to ovšem jen jedna z částí, na které jsem chtěl poukázat rozdíly mezi nově přistěhovanými a starousedlíky

Závěr

Cílem práce Transformace venkovského prostoru z antropologické perspektivy byl výzkum změn spojených s příchodem nových obyvatel do obce Srnojedy a analýza rozdílů v životním stylu obyvatel původních a nově příchozích. Dalším cílem bylo zjistit rozdíly v chápání pojmu vesnice v obecné rovině a na konkrétním případě.

Z výsledků výzkumu se potvrdilo, že život v obci je výrazně ovlivněn příchodem nových obyvatel. Mimo zřejmé změny spojené s architekturou v obci dochází i ke změně skryté, kterou jsem se pomocí empirického výzkumu, založeného na pozorování a rozhovorech s obyvateli obce, snažil zjistit a zanalyzovat.

Výsledky výzkumné otázky Jak demografický nárůst počtu obyvatel mění sociální vztahy a životní styl obyvatel lze rozdělit do několika částí. První částí je změna sociálních vztahů, kde je možné vidět především nárůst anonymity a vzájemné odcizení se. Při přistěhování nových obyvatel do obce došlo díky jejich společnému zájmu o zvelebení své čtvrti k jejich propojení do jednotné komunity. Současná doba dřívější spojení přerušila a v současnosti je nová zástavba spíše samotářská. Je omezen kontakt mezi jednotlivými novousedlíky, kdy každý zde „žije“ odděleně. Ve staré zástavbě je znatelnější odcizení se než anonymita. Odcizení je možné sledovat v narušení společenských, sousedských vazeb mezi obyvateli. Dříve vysoká intenzita kontaktů u starousedlíků je vytlačena a nahrazena vzájemným nezájmem o druhé, který vede k menšímu kontaktu mezi lidmi, a přináší tak nárůst anonymity s ním spojený. V současnosti má obec blíže k dvěma samostatným komunitám než k jedné spojené komunitě. Otázkou zůstává vzájemná integrace nově přistěhovaných a starousedlíků. Tato integrace bude závislá na další snaze obyvatel obou částí o vzájemné spojení. Důležitou roli v integraci nově přistěhovaných bude mít vedení obce a její snahy o sjednocení nově přistěhovaných a starousedlíků za pomoci společenských akcí a jednotného vystupování vůči jejím obyvatelům.

Změna životního stylu je spíše problémem globálním než problémem jednotlivých obyvatel Srnojed. Nárůst počtu obyvatel tak nemá na změnu životního stylu zásadní vliv. Změnu životního stylu lze vidět v přeměně starousedlických agrárních zahrad, ve velikosti zahrad u nových domů a jejich zemědělském využití, dříve typickém pro venkov. Odlišnými v životním stylu se jeví rozdíly ve využitelnosti dopravy a volnočasových aktivitách. Pro původní obyvatele zůstává stále na prvním místě práce na zahradě. U nově příchozích jsou volnočasové aktivity více spojeny s koníčky a sportem, jako je například tenis a volejbal na

obecním hřišti a v blízkých Pardubicích. Podobné rozdělení lze vidět i ve využitelnosti automobilové dopravy, která je ve větší míře využívána nově příchozími, zatímco starousedlíci jezdí převážně hromadnou dopravou.

Odpověď na otázku Jak je chápán pojem vesnice u starousedlíků a nově přistěhovaných je rozdělen do dvou pohledů. Prvním je pohled obecný, jak je chápána vesnice v obecném uchopení. Druhý je pohled na vesnici na příkladu obce Srnojedy. Lze říci, že obecné chápání pojmu vesnice je mezi obyvateli konzistentní. Shodná názorovost nově přistěhovaných a starousedlíků mě vede k domněnce, že sám pojem má mezi lidmi přesně ustálenou definici. Podle výsledků výzkumu je to místo, kde lidé pěstují a chovají zvířata. Zarážející zůstává neuvědomování si sociálních vztahů charakterizující vesnici a venkov.

Naopak rozdílnost názorů je možné vidět v chápání pojmu vesnice na příkladu obce Srnojedy. Nově přistěhovaní obyvatelé chápou Srnojedy spíše jako suburbii, příměstskou oblast, kam lidé jezdí za vyspáním a nepracují na zahradě. Pro starousedlíky zůstávají Srnojedy stále vesnicí a místem, které je spojeno se zemědělstvím a chovem.

Ačkoliv jsou Srnojedy jedna obec, můžeme zde najít fyzickou i symbolickou hranici nastíněnou před samotným výzkumem. Tato hranice je patrná nejen v architektuře jednotlivých domů, ale je vytvářena i dalšími faktory - dobou, jak dlouho lidé v obci žijí, mezilidskými vztahy, životním stylem a samotným pohledem obyvatel na vlastní obci. Některé tyto faktory zůstanou pravděpodobně neměnné a tuto symbolickou hranici budou spíše potvrzovat, například dojíždění auty za prací. U některých zůstává možnost jejich změny – venčení psů u svého domu, zdravení. V současnosti však není možné určit, jestli tato hranice v nejbližší době zmizí, nebo přetrvá i nadále. Dojde-li k zániku symbolické hranice, lze očekávat postupné spojení obce v jeden celek a vznik ucelenější komunity obyvatel obce Srnojedy.

Použitá literatura

BLAŽEK, Bohuslav. *Venkovy: Anamnéza, diagnóza, terapie*. Šlapanice: Era, 2004. 184 s. ISBN 80-86517-90-X.

ERIKSEN, Thomas, Hylland. *Sociální a kulturní antropologie: Příbuzenství, národnostní příslušnost, rituál*. Praha: Portál 2008. 407 s. ISBN 978-80-7367-465-6

GALLA, Karel. *Dolní Roveň: Sociologický obraz České vesnice*. Praha: Knihovna Spolku Péče o blaho venkova, 1939.

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo, 2000. 596 s. ISBN 80-7203-124-4.

GIDDENS, Anthony. *Důsledky modernity*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2003. 200 s. ISBN 80-86429-15-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. 3. vyd. Praha: Portál, 2012. 407 s. ISBN 978-802-6202-196.

HORÁKOVÁ, Hana. *Kultura místního společenství: Analýza globálních a lokálních faktorů v kultuře obce Dolní Roveň*. In: BITTNEROVÁ, D., HEŘMANSKÝ, M. (ed.). *Kultura českého prostoru, prostor české kultury*. Praha: Ermat, 2008. 325 s. ISBN 978-80-87178-03-4. s. 102-116.

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. 3. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. 791 s.

LAPKA, Miloslav, GOTTLIEB, Miroslav. *Rolník a krajina: Kapitoly ze života soukromých rolníků*. vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 166 s. ISBN 80-85850-83-4.

MAŘÍKOVÁ, Pavlína. *Venkov v České republice – Teoretické vymezení*. In: MAJEROVÁ, Věra (ed.). *Český venkov 2005: Rozvoj venkovské společnosti*. Praha: Credit, 2005. 165 s. ISBN 80-213-1274-2. s. 37-57.

MUSÍLKOVÁ, Denisa. *Sociální transformace Milovic*. Pardubice, 2012. 64 s. Bakalářská práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí práce PaedDr. Hana Horáková, PhD.

MÜLLER, Jan. *Změny a trendy ve vývoji osídlení po roce 1990*. In *Suburbanizace: sborník ze semináře AUÚP*. 1. vyd. Brno: Ústav územního rozvoje, 2009. 95 s. ISBN 978-80-87318-03-4 (brož.). s. 11-16.

- OUŘEDNÍČEK, Martin. *Suburbanizace v kontextu urbanizačního proces*. In: SÝKORA, Luděk (ed). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku, o.p.s., 2002. s. 39-54.
- PETRUSEK, Miloslav, MAŘÍKOVÁ, Hana, VODÁKOVÁ, Alena. *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum 1996. svazek 2. 749-1627 s. ISBN 80-7184-310-5.
- PITAŠ, Jiří. *Proměny české vesnice na příkladu obce Němčice*. Pardubice, 2010. 115 s. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí práce PaedDr. Hana Horáková, PhD.
- RŮŽIČKOVÁ, Markéta. „*Vesnice roku*“; *proměny a identita jejích obyvatel v čase*. Pardubice, 2011. 105 s. Diplomová práce. Univerzita Pardubice, Fakulta filozofická. Vedoucí práce doc. PhDr. Oldřich Kašpar, CSc.
- SKALNÍK, Petr (ed.). *Dolní Roveň: Poločas výzkumu*. Pardubice, 2004. 272 s. Univerzita Pardubice
- SKALNÍK, Petr (ed.). *Sociální antropologie obce Dolní Rovně*. Pardubice, 2005. 287 s. Univerzita Pardubice
- ŠILHÁNKOVÁ, Vladimíra. *Suburbanizace: hrozba fungování (malých) měst*. Vyd. 1. Hradec Králové: Civitas per Populi, 2007. 234 s. ISBN 978-80-903813-3-9 (brož.).
- ŠVARCOVÁ, Jena. *Ekonomie: stručný přehled*. Zlín: CEED 2004. 295 s. ISBN 80-902552-9-9

Internetové zdroje:

Odborné

BÁRTA, Pavel. *Venkov: mýty a skutečnost. Revue politika*. 2006, č. 6-7/2006.

[cit. 16. 1. 2013] Dostupný z: <http://revuepolitika.cz/clanky/446/venkov-myty-a-skutecnost>

BERNARD, Josef. *Sociální integrace přistěhovalců z velkoměsta na vesnici v České republice a v Rakousku*. Filosofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha. 2006.

[cit. 17. 1. 2013] Dostupný z:

http://sreview.soc.cas.cz/uploads/9a99cec7dbd02269cb78b2c84e3e3402cec8b2f2_221_08bernard15.pdf

KOLÍNSKÁ, Petra. *Suburbanizace – nakupování a bydlení v polích*. Praha. 2004

[cit. 6. 2. 2013] Dostupný z: <http://econnect.ecn.cz/index.stm?apc=zzrx1-489121&x=162086>

NEŠPOR, Zdeněk. Recenze: Petr Skalník (ed.). *Dolní Roveň. Poločas výzkumu 2005*

[cit. 2. 2. 2013] Dostupný z: <http://lidemesta.cz/index.php?id=333>

PERLÍN, Radim. *Vymezení venkova pro potřeby PRV*. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy. 2013

[cit. 20. 2. 2013] Dostupný z:

<http://geography.cz/wp-content/uploads/2013/02/Perl%C3%ADn-vymezen%C3%AD-venkova-pro-pot%C5%99eby-PRV.pdf>

PERLÍN, Radim. *Venkov, typologie venkovského prostoru*. [cit. 21. 8. 2011] Dostupný z:

<http://ccv.ef.jcu.cz/opvkreg/prezentace/okruh8/pri8tema-06.pdf>

SALZMANN, Zdeněk. *Komarov since the „Velvet Revolution“*. [cit. 6. 12. 2012] Dostupný z: <http://scholarworks.iu.edu/journals/index.php/aeer/article/viewFile/725/818>

Primární:

ČESKO. Zákon č. 128/2000 Sb. ze dne 12. dubna 2000 O obcích (obecní zřízení). In: Sbíрка zákonů České republiky 2000

Dostupný z: <http://www.sbirkazakonu.info/zakon-o-obcich-obecni-zrizeni/>

Český statistický úřad. [cit. 11. 12. 2012] Dostupný z: <http://www.czso.cz/>

Město Pardubice. [cit. 12. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.pardubice.eu/>

Ministerstvo vnitra. [cit. 14. 2. 2013] Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/>

Obec Srnojedy. [cit. 6. 1. 2013] Dostupné z: <http://www.srnojedy.cz/>

Pardubický kraj [cit. 7. 1. 2013] Dostupný z: <http://www.pardubickykraj.cz/uvodni-strana>

Soubor lidových staveb Vysočina. [cit. 28. 1. 2013] Dostupný z: <http://www.vesely-kopec.eu/>

Mapy. [cit. 1. 11. 2012] Dostupné z: <http://www.mapy.cz/>

Ostatní zdroje:

MENZEL, Jiří. Vesničko má středisková. 1985

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Mapové umístění obce Srnojedy (www.mapy.cz)

Obrázek č. 2 – Letecký pohled na obec Srnojedy (Kronika obce Srnojedy)

Obrázek č. 3 – Obec Srnojedy (Kronika obce Srnojedy)

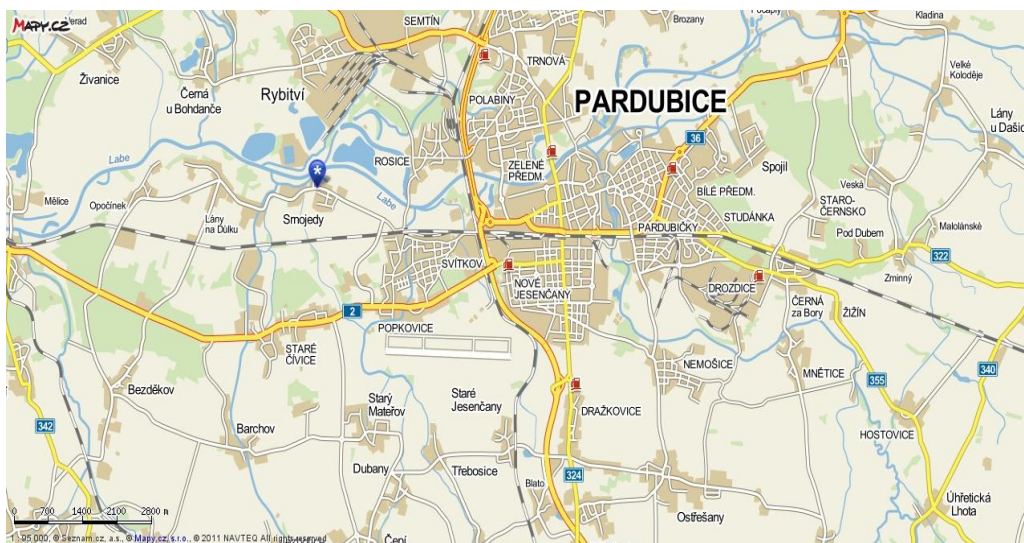
Obrázek č. 4 – Obec Srnojedy (Kronika obce Srnojedy)

Obrázek č. 5 – Nová část obce (zdroj: vlastní)

Obrázek č. 6 – Nová část obce (zdroj: vlastní)

Obrázek č. 7 – Heraldický znak obce Srnojedy (<http://www.srnojedy.cz/>)

Obrázek č. 1 - Mapové umístění obce Srnojedy

Obrázek č. 2 - Letecký pohled na obec Srnojedy

Obrázek č. 3 - Obec Srnojedy

Obrázek č. 4 - Obec Srnojedy

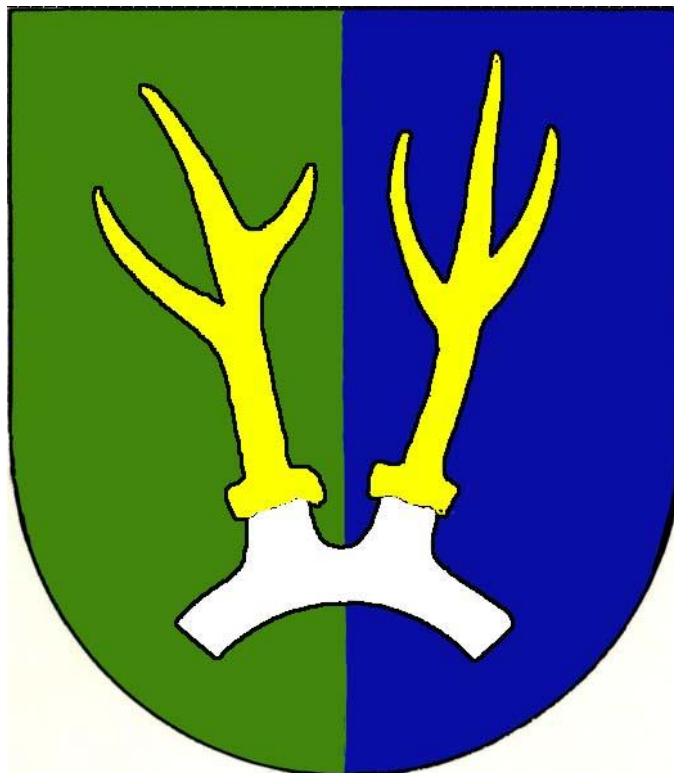
Obrázek č. 5 - Nová část obce

Obrázek č. 6 - Nová část obce

Obrázek č. 7 - Heraldický znak obce Srnojedy

Seznam příloh

Příloha č. 1 – Ukázka rozhovoru, respondent č. 13

Příloha č. 2 – Ukázka rozhovoru, respondent č. 11

Před 10 lety došlo v obci k nové výstavbě a mnoha změnám... Jak tyto změny vnímáte?

Já ty změny nijak nevnímám. Ono když se podíváte, kde mám domek, tak já o nich vlastně ani nevím. Jsem na konci jednosměrky a nenechá se sem pořádně ani autem zajet. Obec zastavěla střed obce a do něj já ani nevidím, takže když pomínu těch pár maminek s kočárkama, který žádný velký změny neudělají, tak je pro mě vše při staru, kromě dopravy, která tu zhoustla.

Vítáte, že sem přišli noví obyvatelé?

Víte, tenkrát než se to postavilo, tady byla jiná starostka a ta s tou výstavbou přišla. Nám se to některým moc nelíbilo, ale říkali, že by to mělo spojit obec dohromady, aby to nebylo rozdělený na dvě části, že ta obec bude vypadat celistvěji, což se jim sice povedlo, ale to ghetto co vybudovali na prostředku, to se nám moc nelíbí. Hodně jsme se tady kvůli tomu rozhádali mezi sebou a ještě všichni proti starostce. Ta nakonec odešla, což vlastně byla záchrana, protože tady nadělala dluhy a ještě se to zvládlo dát nějak dohromady.

Nyní tu mají přibýt další domky. Na prostředku obce už je rozestavěno a další výstavba tu má začít, jste za ní ráda?

Ráda rozhodně nejsem. Já mám strach, že to bude jako při té poslední výstavbě. Že se budeme zase hádat, už se to za tu dobu co jsou tady, trošku uklidnilo a tohle může přilejt zase olej do kotle, takže já z toho opravdu nadšená nejsem.

Jak hodnotíte novou zástavbu z architektonického hlediska?

No co vám budu povídat, nelíbí se mi. Já už od mala žiju v domku, ale to co mají oni, to není domek. Mezi náma starejma se tomu říká Šmoulov nebo taky kravín. Ono když se na to podíváte a představíte si, jak to v kravíně vypadá, tak jsou tam hlava na hlavě jak krávy v kravíně...

Znáte se s některými novousedlíky a starousedlíky?

Znám jen těch pár starejch tady v okolí z těch novejch neznám vůbec nikoho. Občas tady sice projede nějaká maminka s kočárkem, která pozdraví, ale jinak ti noví vůbec nezdraví, to prostě dřív nebejvalo. Dřív se šlo, pozdravilo se, protože když by jste nepozdravil, tak to hned celá ves věděla a už by to doma lítalo (úsměv). Dneska už je všem jedno, že když jdou venčit

psa, tak vám ho tady pustí a on vám jako první udělá hromádku před brankou, to je prostě šílený. My starý jsme zvyklý psa ven nepouštět, je na našem pozemku, ale tyhle si přinesli venčení z města a my to akorát odnášíme, přitom na návsi mají na exkrementy pytlíky.

Čím si myslíte, že to je, že se neznáte s novými obyvateli obce?

Myslím si, že je to tím, že nikam nechodím a že oni vlastně o ten kontakt ani nestojí. Jak jsem říkala, oni nepozdraví a ráno odjedou a večer se vrátí, takže není kdy, a kdo by se bavil s někým, kdo vás nepozdraví. Já chápu, že ve městě jsou zvyklý nezdravit, ale my jsme se tu vždycky zdravili a pro mě je to prostě cizí.

Po jak dlouhé době si myslíte, že je možné se považovat za starousedlíka?

To nejsem schopná říct. Víte, někdo se tu s námi sžije rychle a hodně brzy ho považujeme za našeho v tu chvíli už je to pro nás prostě starousedlík, ale někteří se prostě oddělují, nebaví se a jsou tu třeba přes 10-15 let, jsou pro nás stále noví, ale to je asi normální, každý se bavíme jinak a každý je jinak otevřený. To by jste se měl spíš optat těch novejších, kdy se začnou cítit být starousedlíkem...

Na vesnici neodmyslitelně patří zemědělství... Pěstujete ještě ovoce zeleninu nebo už máte jen okrasnou zahradu?

Vidíte sám, moc už nepěstujeme ani nechováme. Máme už jen pár slepic, na zahrádce nějakou tu petržel, mrkev, rajče, prostě takový ty věci do polívky. Tady před domem už si pěstuju jen kytky, těch mám stále ještě dost, potřebuju nějakou zábavu, aby to nutilo jít člověka ven z domu. Mívali jsme taky jabko a ořech, že bylo i nějaké to vlastní ovoce, ale protože to sousedovi vadilo, že mu ten ořech sahá nad střechu, museli jsme ho pokácet. Rozhodně už toho nemáme tolik, co pamatuju, když jsem tady žila jako malá s rodiči.

Jaká charakteristika podle Vás vystihuje vesnici?

Pro mě vesnice zůstane vždycky místem, kde se pěstuje a chová. Tady v Srnojedech už nás sice moc není, ale pár se nás zatím ještě drží.

A Srnojedy by jste zařadila kam? Jsou pro Vás vesnicí nebo spíše příměstskou oblastí?

Pro mě jsou Srnojedy stále vesnice. Víte, většina Vám řekne, že to vesnice není a asi bych se s nimi ani nehádala, protože mají vlastně pravdu, ale já si je pamatuju jako vesnici a pro mě vesnicí zůstanou. Tenkrát tu všichni chovali a pěstovali, všichni si pomáhali, ale to je prostě 40 roků zpátky, to už dneska není. Dneska Vám sem každé přijede večer z práce autem

a akorát si vleze domů a venku ho ani neuvidí. Se přijed'te někdy podívat ráno nebo večer, jaká je tu najednou hustota dopravy, to je potom auto za autem.

Máte Pardubice velmi blízko, ovlivňují nějak Váš život nebo je k němu nevyužíváte?

Pardubice jsou pro nás důležité. Máme tu sice krám, ale je hrozně předraženej, normální potraviny se v něm kupovat nedají, to by se člověk nedoplatil, koupíte tam jen věci, které zapomenete, ale to je tak vše. Ona ho snad dotuje obec, tak si můžou dovolit ho tady mít, je tam pronájem za pár korun. Kromě nákupů tady není doktor, takže za ním potřebujete jet taky do města, ale to tak bylo vždycky, že se ze vsi jezdilo do města na nákupy a za doktorem, to není nějaká vymoženost doby, to je prostě normální věc, která byla na vesnici vždycky.

Jak dlouho zde žijete?

Stěhovali jsme se sem před 11 lety. Šli jsme s tou první vlnou, která se sem stěhovala.

Odkud jste se sem stěhovali? Z města z bytu?

Ano, dříve jsme žili v Pardubicích, jsme hodně sportovně založení, takže to tam pro nás bylo výhodné, že to tam měl člověk všechno po ruce.

A co sportoviště tady?

Je tady sice volejbal, máme na něj výhled, tenisový kurt tu je a stoly na ping-pong, ale kromě toho volejbalu, to nejsou moc sporty pro nás. Chodíme hodně plavat a to tady nejde, ale zase můžete vzít kolo a jít se v pohodě projet do přírody, to je tady dobrý...

Považujete se za rodáka, starousedlíka, nově příchozího?

Kdybych po 11 letech řekla, že jsem rodák, to by mě místní pěkně hnali a já se za něj navíc rozhodně nepovažuji, myslím si, že to není ani dost dobře možný, považovat se za něj po takhle krátké době. Jsem stále ještě nově příchozí a pro ty původní to tak ještě rozhodně je a já to tak cítím taky. Možná až za 30 roků budete dělat tenhle výzkum znova, řeknu vám něco jiného (smích).

Na vesnici neodmyslitelně patřilo zemědělství... Pěstujete ještě ovoce, zeleninu nebo už máte jen okrasnou zahradu?

My už nepěstujeme. Manžel by sice malou zahrádku chtěl, on žil dřív na vesnici a byl na to zvyklý, že doma pěstovaly ale já ne, mě stačí ta naše okrasná. Víte, já mám 2 syny, a když je pošlu si na zahradu hrát, tak by mi z toho stejně nic nezbylo, protože by to míčem obouchali, tak je to takhle bez práce a na okrasné zahradě nic moc zničit nemůžou, takže ne, nepěstujeme. Jezdíme na nákupy do města a tam to všechno za pár korun koupíte a je to bez starostí, jestli vám něco vyrostе, jestli vám to sežerou slimáci nebo přijdou kroupy a bude to zničené. Pro mě je to hodně nejistý výsledek a radši si to koupím...

Navíc, když se podíváte na tu zahrádku, tak toho na ní moc nevytěžujete. Je opravdu malinkatá.

Na vesnici se udržovaly lidové zvyky, udržujete nějaké?

My už moc zvyků neudržujeme, rozhodně ne, mezi lidmi. Každý rok jen na Vánoce strkáme šupinu pod talíř a krájíme jablíčko, ale to je všechno. Obecní úřad se snaží tady dělat některé akce. Pořádají čarodějnice, masopust, ale my to bereme, že je to spíše pro ty mladší a pro děti.

Vždyť děti máte, můžete jít s nimi, ne?

To máte pravdu, klidně by jsme mohli, ale my jsme z města zvyklí být vždycky sami a nějak nás to mezi ty lidi ani netáhne.

Znáte se s některými starousedlíky nebo starousedlíky?

Dříve jsme se s těmi novými znali dobře a to jsme nikam nechodili, celkově tu byly lepší vztahy. Byli jsme takový sjednocenější. V té době nám ti staří říkali šmoulov a ono to tak bylo. Byli jsme tu sami za sebe jako Sídliště, ale dneska už je to každý sám za sebe. Dřív jsme si odpoledne třeba sedli na zahrádku a povídali jsme společně u káfe, ale dneska je to spíš tak, že se tu potkáme ráno na ulici, tak prohodíte pár slov nebo když máte víc času tak chvilku popovídáme a každý si zase jdeme svou vlastní cestou.

S těmi starými se neznáme vůbec. Tím, že nechodíme na obecní akce, nechodíme tady na plesy, jsme radši doma, tak jsme neměli ani nějak příležitost. Z Nových Srojed neznáme vůbec nikoho a z těch druhéjch taky ne.

Čím si myslíte, že to je, že se neznáte se starousedlíky?

Hlavně to bude tím, že nikam nechodíme. Myslím, si že kdyby jsme chodili do společnosti, tak nebude problém se seznámit. Ale ve všední den my jedeme ráno do práce a vracíme se odpoledne nebo navečer a to už se vám potom nikam nechce.

V obci dochází k nové výstavbě, co si o ní myslíte? Zasáhla vás nějak?

Ta výstavba nás zatím nějak moc nezasáhla. Zatím se tu doprava nějak nezhustila, oni tam mají nějaké problémy s vyřízením dědictví, protože bývalý majitel zemřel, takže se to trošku pozdrželo, ale kromě toho, že tu bude vytahaná špína na silnici a později zase hustší provoz po ránu si myslím, že to nic moc nepřinese. Když jsme se sem stěhovali my, tak se to zvládlo bez nějakých velkých problémů a to se stěhovalo, mnohem více lidí než se bude stěhovat tam, takže já si myslím, že nás to nějak moc neovlivní a život půjde dál.

Mění se podle vás nějak mezilidské vztahy s novou výstavbou a stěhováním nově příchozích?

Tak za dobu co jsme tady se změnili vztahy opravdu hodně. Jak jsem říkala, dříve se tu opravdu lidé aspoň pozdravili a byli jsme trošku jednotnější, dneska už to není. Je tu i hodně anonymity, hodně mi to připomíná město. Tam se znáte jen s tím, kdo s vámi bydlí na patře a sem tam s někým a tady je to hodně podobné, znáte se s těmi, se kterými si koukáte do oken a sousedy a sem tam se s někým pozdravíte, když jde kolem a to je vše. Ono podle toho co jsem slyšela, tak se tady ve vsi hodně bojovalo o tuhle naši výstavbu a už ta prý hodně lidí rozbila a pak je prý zase sjednotila, když stáli proti nám, takže nějaký vliv to rozhodně má.

Máte Pardubice velmi blízko, ovlivňují nějak váš život nebo je k němu nevyžíváte?

My bychom se bez Pardubic rozhodně neobešli. Jsme tam víc času než tady, sem jezdíme spíš jen přespat a trošku za čerstvým vzduchem i když ze Semtína to sem opravdu často zasmrdí. Do Pardubic jezdíme za prací, synové do školy, mají tam různé kroužky, je tam doktor, za nákupy, pro nás jsou Pardubice opravdu nezbytné. Jsme opravdu jen Pardubickým satelitem. Jezdíme sem přespat, ale jinak jsme v Pardubicích.

Takže jezdíte hromadnou dopravou?

Ne. My jezdíme autem. Bez auta tady nejde existovat. Jezdíme do Pardubic za prací, děti vozíme do školy, na kroužky a ty autobusy nám prostě nestačí, jezdí toho málo, pro naše potřeby ty autobusy byly ideální ve městě, tam to jezdilo pořád, tady těch pár autobusů nám nestačí. Nechápu, jak někomu můžou stačit autobusy. To je pro mě prostě nepředstavitelný a ono když se podíváte, tak většina nás nověch jezdí auty, přijde nám to normální.